

Отговори
на
гл. ас. д-р Ясен Алексиев Андреев
секция „Онтология и епистемология“

на критични бележки и препоръки на
Научното жури в конкурс за доцент по професионално направление
2.3. Философия (Онтология), за нуждите на секция „Онтология и
епистемология“,
обявен в Държавен вестник, брой 67 от 04.08.2023

Уважаеми членове на Научното жури,

Благодаря най-сърдечно на всички Вас за отделеното време, положените усилия за запознаване с работите ми по конкурса, за ценните препоръки и цялостната единодушна положителна оценка на изследванията ми. Както положителните коментари, така и критичните Ви бележки са изключителна мотивация за мен.

Проф. дн Кольо Видев Коев

Проф. Коев формулира в своята рецензия следната критична бележка: „Макар (ако изключим по-ранната публикация № 11) кандидатът да цитира по немското издание на *Битие и време*, в действителност (както ми показаха някои сравнения) той с незначителни отклонения следва превода на Димитър Зашев. (Голямото изключение е използването на *Dasein* на немски за разлика от „бъдене-ето-на“ на Зашев, основанията за което са подробно разяснени от Андреев). В такъв случай ми се струва по-коректно да се цитира по българското издание от 2005 г., като *ad hoc* могат да се обсъждат промени, направени от по-общи съображения или с оглед на анализиращия контекст.“

Изцяло съм съгласен и приемам предложения от **проф. Коев** „добър модел“ за цитиране на български на Хайдегеровото основно произведение. Според него това цитиране следва да се основава на първия превод на български език, коментирайки обаче в движение – и въвеждайки оперативно в съответния анализ – предложения на различни български автори от работата им с Хайдегер.

Проф. Коев прави и една по-обща критична бележка към предложения в моите културологични публикации модел на развитие на интерпретативната хуманитаристика. Проблемът, който той вижда в тези статии, се състои в това, че те „универсализират един по-скоро „немски“ път (това се вижда и от разглежданите мислители) и оставят в тъмнина например френския рационализъм и английския позитивизъм (Хенри Бъкл с неговата История на цивилизацията в Англия). Както посочва **проф. Коев**, тъкмо в остър спор с тях обаче „се утвърждава немската историография от XIX век и

особено историката на Дройзен, подготвяйки приноса на Баденската школа в неокантианството със силния акцент върху специфичния логически профил на науките за историята в противовес на науките за природата.“ От такава гледна точка предложението от мен модел действително едва ли би могъл да се смята без уговорки за общоевропейски. Този модел действително остава тематично ограничен до една, макар и водеща в европейски контекст, национална научна традиция.

Доц. д-р Ивайло Георгиев Димитров

Благодаря на **доц. д-р Ивайло Георгиев Димитров** за това, че е склонен да възприема „самото прегледно групиране на публикаците по конкурса“ отразяващи „разнопосочните“ научни интереси на кандидата в две тематични рубрики – с феноменологично-онтологическа и хуманитарно-научна насоченост – за „свидетелство за систематична свързаност и последователност в изследователската му работа.“

Изцяло съм съгласен с изказаното от него становище, че „критичното преосмисляне (включително и на превода) на понятийни конструкти като *действие*, (*въз*)*действие/ефект*, *дейност*, *предмет*, *вещ*, *нещо* и т.н. е от решаващо значение за бъдещето на плодотворните диалози-дебати на ринга на критическата метафизика, херменевтичната онтология и феноменологията.“

В критичен план **доц. д-р Ивайло Георгиев Димитров** отбелязва подчертания (в *Математически начала*, 2021, 75 сл.) като „кантиански (най-малкото, кантиански инспириран) ход“ на ранния Хусерл при неговия несъмнено психологистки прочит на математическите понятия за естествени числа откъм основополагащото за новоевропейската философия на субекта понятие за представа.“ Оттук следва и проблематичния въпрос „дали наистина терминът *Vorstellung* не се е превърнал в „безпътно понятие“ от най-голяма вреда за съвременната философия, поради „отчайващо многозначната, а с това объркана до непрегледност употреба“ (пак там, 77)“

Радвам се, че двамата с **доц. д-р Ивайло Георгиев Димитров** се срещаме единодушно в схващането, че вменяването на дълбоко „кантианска ориентация“ при Хусерловото безкритично приемане (откъм влиянието на Лайбниц) на понятието *представа* в цялата му проблематична „двузначност“ все пак показва „известен дефицит на адекватното му критико-метафизическо схващане и неговият смисъл наистина е „подлежащ на внимателно прецизиране“ (пак там).

Доц. д-р Кристиян Енчев

„В студията *„Практическият субект като обективна цел. Към екзистенциалния прочит на Кантовата практическа философия“* се разглеждат точките на сближаване на Кантовата практическа философия, в която биват различавани персоната и предметът, и Хайдегеровото разбиране за саморефлексивността на практическия субект, който, вмъкнат в екзистенциален прочит, има начин на битие, различен от начина на битие на биващото в света. В този текст се заявява следното: „Макар и Кант да

разграничава онтологично недвусмислено персона и предмет като два основни вида биващо и да фиксира една „истинска разлика“ между субект и обект, при него биване-то на „биването цел“ (Zwecksein) и биване-то на „биването-вещ“ (Dingsein) изглежда означава навсякъде едно и също – предметна наличност.“

В този контекст в своята рецензия **доц. д-р Кристиан Енчев** задава следния въпрос: „дали самоотнасянето на самостоятелния разум не указва формално друг начин на битие и с това не задава по-различна перспектива за съизмерване с Хайдегеровото самоотнасяне на Dasein като един различен начин на битие спрямо наличните в света вещи? Моето предложение е да влезе в употреба формалното указване и чрез него да бъдат анализирани Кантовите постановки на въпроса за модалността. Практическото действие е в света, но не е *от* света, то е в модуса на *като че ли* спрямо свят, в който ги няма условията на сетивността. Свят, който може само да бъде указан формално, ако искаме да играем на терена на Хайдегер.“

Кантовата практическа философия, макар изглежда да не дискутира изобщо експлицитно проблеми като екзистенцията или специфичния „битиен вид“ на моралната персона, все пак докосва и антиципира подобен онтологичен въпрос. Кантовото понятие за свободна дейност не само експлицира моралната персона в прагматистки, морален и интерсубективен план, но изглежда може да послужи и за това да бъде разгърната също така и релевантната онтологична проблематика. Моралната личност е определена на първо място като разумно същество (Intelligenz), а практическото аз е нещо, което осъществява своето собствено битие и практически възможности преди всичко в координация и интеракция с останалите съ-субекти. Действайки нравствено, индивидът вече се преднамира като обитател на царството на целите. Ако битието-заедно-с-другите на моралните персони като свободни е царството на целите, то тогава специфичният битиен вид на *personalitas moralis* лежи в самото нравственото действие като свободна постъпка. Следователно практическите субекти представляват надарени с разум същества, чието специфично битие в последна сметка не е нищо друго освен тяхната свободна практическа дейност. Тук същественият момент гласи, че персоните са разумни и активни същества, че те изобщо не могат да съществуват по друг начин освен действайки (нравствено). Моралните личности са по своята същност рационални практически актьори. Тази постановка обаче неизбежно налага и въпроса: Какво собствено Кант тук разбира под дейност (das Handeln), каква е неговата специфична употреба на понятията нравствено действие и свобода? По-нататък: ако свободната дейност на индивида се разбира в смисъла на характерния за него битиен вид, (съответно, като битието на съществуващите като цел сама по себе си морални субекти), то как следва тогава да бъде разбрана онтологичната конституция на самата практическа дейност, какъв собствено е начинът на битие на свободните действия, как да се интерпретира самата дейност предвид нейния собствен битиен вид. Формулирано на екзистенциалистски жаргон – по какъв начин следва да се интерпретира модусът на битие на Dasein от гледна точка на неговото конституиране чрез дейността?

Хайдегер обаче се дистанцира експлицитно от Кантова концепция за свободата като особен вид каузалност и за човешкото действие като „каузалност от свобода“ (Kausalität aus Freiheit) в *Същността на основанието*

от 1929. Тук човешката трансценденция е изведена до последното условие на всяко обосноваване, тя представлява „свободата за/към основание“ (Freiheit zum Grunde), а „сърцето на Dasein“ е локализирано в неговото „себе си в дейността“ (Selbstheit im Handeln). Фрайбургската лекция *Същността на свободата* от 1930 е посветена на обширна критика на свързването на проблема за свободата с този за каузалността в рамките на Кантовата практическа философия. Изложената тук критика търси да покаже, че не свободата представлява аспект на проблема за каузалността, а тъкмо обратното: каузалността е основана в човешката свобода, а нейното онтологично измерение я разкрива като условието на всяко едно, включително и на самото каузално, разбиране за битие.

Доц. д-р Николай Иванов Турлаков

Благодаря на **доц. д-р Николай Иванов Турлаков** за подчертаното от него приносно изясняване на предложената от Хайдегер в *Битие и време* концепция за обгледното боравене “за-да” като радикално различна както от „дихотомичната интерпретация на понятието за дейност, така и от ценностно-теоретично интерпретираното отношение цел-средство, и от каузалното схващане на това средство като причинно следствено“.

Интерес за **доц. д-р Николай Иванов Турлаков** представлява и своеобразното и провокативно въведение *Битие-то и неговата празна тайна* към превода на есето на Ханс Блуменберг *Битието MacGuffin: Как да запазим желанието си да мислим*. Без съмнение, самото есе на Блуменберг е колкото любопитно, толкова и провокативно.

Въпросът на **доц. д-р Николай Иванов Турлаков** е доколко аз съм „съгласен със схващането на Блуменберг, че при Хайдегер думата “Битие” е един вид “MacGuffin”, тоест мистерия, която обаче означава нещо празно и незначително? Накратко, неговият въпрос е следният: „Доколко примерът на Блуменберг със значението на въведените от Хичкок изрази “suspense” и “MacGuffin” е достатъчно убедителен като обяснение на проблема за битието у Хайдегер?“ Разбира се, тези въпроси за размисъл стоят встрани от целта на въведението към есето на Блуменберг. Целта на това кратко въведение е повече от скромна - да запознае читателя с любопитното и провокативно предложение на Блуменберг, но не и да отсъжда относно неговата аргументативна стойност.

Нека в този контекст приведа и съответния коментар на проф. Коев относно провокацията на Блуменберг: “В поредицата въпроси относно загадките на Хайдегеровото питане за битие се вписва и повече или по-малко анекдотичната версия на Ханс Блуменберг за Seinsfrage като „празен въпрос“, който просто играе ролята на тригер (MacGuffin) на философската интрига в Битие и време. Ако погледнем сериозно на Блуменберговата провокация, бихме могли да кажем, че този поглед към *Seinsfrage* не се изключва от никой от останалите. А всъщност дали тази интерпретация не ни подсказва да гледаме на Хайдегеровото „битие“ като на формално-указващо понятие par excellence?”

Проф. дфн Владимир Градев

Благодаря сърдечно на **проф. дфн Владимир Градев** за дадената ми висока оценка. Той посочва представените за конкурса статии и студии като „оригинални и иновативни изследвания, които засягат важни и актуални проблеми на философските науки“ и вижда изследователската ми дейност „систематичност и целеустременост“ на научното търсене.

Проф. д-р Светлана Темелкова Събева

Благодаря на **проф. д-р Светлана Темелкова Събева** за това, че е склонна да види в приложените от мен по конкурса публикации демонстрацията на „една специфична изследователска стратегия, при която „измеренията на историко-философското и систематично-теоретичното мислене в посочените области се разгръщат като продуктивно преплетени и взаимно обогатяващи се.“

Проф. д-р Светлана Темелкова Събева поставя интересния въпрос по отношение на „конкуриращата позиция на понятието „свят“ спрямо „битие“, която се защитава както от най-авторитетни мислители като Клаус Хелд например, така и от представители на едно по-ново поколение феноменолози, ориентирано към т.нар. „феноменологическа метафизика“. Линията на интерпретация на Хайдегеровата (ранна) философия, която поставя не понятието *битие*, а това за *свят* в центъра на вниманието, действително е един от най-ранните и най-обещаващите подходи към сложната проблематика на херменевтичната феноменология. (Както посочва **проф. Събева**, тази линия на аргументация намира най-цялостно разгръщане в творчеството на Клаус Хелд.) Още през далечната 1953 година Хайдегеровият ученик Валтер Брьокер в своята студия *Хайдегер и логиката* защитава съответната теза, че при Хайдегер в *Битие и време* фактически изобщо не става дума толкова за *битието*. По-скоро е ясно, твърди Брьокер, че „в *Битие и време* проблемът за света е от най-голямо значение, че тъкмо този проблем е това, което в действителност стои в центъра на Хайдегеровото мислене изобщо“. По-аналогия обаче може да се твърди, че това, което при Хайдегер официално се формулира като *die Seinsfrage* по същество не е нищо друго освен въпроса:

- за *холистичната интелигибелност, корелираща с всекидневните социални практически дейности в хоризонта на жизнения свят, било то за това, какво означава за всичко реално да „съществува“;*
- за *онова крайно специфично мислене, в което битието изобщо може да стане достъпно за човека;*
- за *онзи аналогично унифициран смисъл на битие, който е инстанциран във всички случаи на битие на различните биващи;*
- за *лингвистичния и практическия смисъл като опосредстващ и правец възможна всяка лингвистична и практическа референция;*
- за *херменевтичния смисъл като пред-структурата учредяваща езиковите значения и практическа пригодност;*
- за *холистичната значимост, като каквато всяко съществуващо е конституирано като свързано с нас;*
- за *сисловата опосредстваност на човешкото съществуване;*

- за необходимата уникална взимообусловеност на самото битие и онтологичната устроеност на човека.

Проф. д-р Светлана Темелкова Събева посочва също така критически и „свърхакцентираната прагматистка интерпретация на *Битие и време*, отвеждаща до тезата за „херменевтично модифициран интенционализъм и финализъм“ като „спецификата на Хайдегеровия феноменологичен анализ на човешката дейност“ (*Към концепцията за обгледното боравене в „за-да“ контексти в Битие и време*, с.144).“ Нейното виждане е, че тази теза „може да се защитава само на цената на пренебрегване на аналитиката на пасивността („захвърлеността“) на Dasein, разгърната от Хайдегер чрез тематиката на разположеността и настроенията, която отвежда към едно тъкмо неинтенционалистко и нефиналистко схващане както за „свят“, така и за екзистенциално „заради“.“ Тезата за „херменевтично модифициран интенционализъм и финализъм“ като „спецификата на Хайдегеровия феноменологичен анализ на човешката дейност“ от *Към концепцията за обгледното боравене в „за-да“ контексти в Битие и време* действително не може да бъде докрай защитена без да бъде сериозно взета под внимание аналитиката на пасивността („захвърлеността“) на Dasein, разгърната от Хайдегер чрез тематиката на разположеността и настроенията. Така или иначе, въпросната студия има за своя непосредствена цел изясняване на предложената от Хайдегер в *Битие и време* концепция за обгледното боравене „за-да“ като радикално различна както от „дихотомичната интерпретация на понятието за дейност, така и от ценностно-теоретично интерпретираното отношение цел-средство, и от каузалното схващане на това средство като причинно следствено“.

Изцяло съм съгласен с още една препоръка, отправена към мен от **проф. д-р Светлана Темелкова Събева**. Тази препоръка е свързана с обогатяването на предложените от мен перспективи върху *Seinsfrage* „чрез разработките на късния Хайдегер“, както и с „оглеждането на „математическите начала на Хусерловата феноменология“ в ръкописите на късния Хусерл“.

Доц. д-р Борис Грозданов

Благодаря на **доц. д-р Борис Грозданов**, че отбелязва положително стремежа ми да изследвам компаративно „проблеми на границата между континенталната и аналитичната философия“. Такива например са проблема за логическата и психологическата природа на фундаменталните понятия на аритметиката (в статията *Notes on the Dialogue between Phenomenology and Mathematics: Husserl and Becker*) и проблемите за аритметизацията на математиката и редуцирането на числата до естествени числа (в статията *Notes on the Dialogue between Phenomenology and Mathematics: Husserl and Becker*).

Благодаря също така за насочването ми в евентуални бъдещи работи по публикуваните проблеми към това „да имам предвид и разширения съвременен дебат за елементарността и общността в основите на

математиката”. Сигурен съм, че евентуални бъдещи изследвания само ще спечелят от подобно внимание.

Финално: изразявам благодарността си за единодушната положителна оценка, дадена ми от Научното жури, както и за неговите критически коментари и препоръки.

22.12. 2023 София

Ясен Алексиев Андреев